

Pedagógia és evangélium (Romano Guardini nyomán)

„Azért jöttem, hogy életük legyen...”. „Mindazok, akik előttem jöttek, tolvajok és rablók. A tolvaj csak azért tör be, hogy lopjon, öljön és pusztítson.” „Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja juhaiért.” „Én vagyok a jó pásztor, ismerem enyéimet és ők is ismernek, amint az Atya ismer engem, és én az Atyát.”

Atya és Fiú úgy ismerik egymást, hogy az Én és a Te boldogságát nem szakítja ketté elválasztás: két egymással azonosult személy. Jézus úgy ismeri az embert, mint az Atya Őt és viszont. Legbelülről ismeri az embert, ezért „Emberfia”, Isten és ember – úgy tud az emberhez, legbelül érintve szólni, ahogy senki más: „a juhok követik, mert ismerik a szavát.”

Mindenki, aki rajta kívül jött, tolvaj és rabló. Bölcsesség, jóság, pedagógia, irgalmasság, nemeslelkűség: gyilkosok és rablók közeledése az emberhez.

Aki a legjobb szándékkal az igazságra akarja tanítani az embert, az Jézus szerint: csak hatalmában akarja tartani. Aki nevelni akarja a jóra: önmagát vágyik igazolni. Aki jót akar vele tenni: önmagában akar gyönyörködni. Milyen mélyre kell ásni az emberben, míg a kapzsiság, erőszakosság, vérszomj előbukkan? Jézus azt mondja: minden benne van a bölcsben, aki bölcsességre tanít, a szónokban, aki jótetre buzdít, a nevelőben, aki nevel, a vezetőben, aki irányít; a törvényhozóban, aki jogot alkot és a bíróban, aki a jogrend szerint ítél. Mindegyikben! Egy van csak, akinek a szavával tiszta igazság, valódi szeretet, szennyezetlen odaadás szól, Ő.

Csak annak szavára fognak hallgatni, aki Óáltala szól. „Én vagyok az ajtó. Aki általam lép be, megmenekül.”

(tantestületi értekezlet alatt)
1980. december – Kiss B. Zsolt

Iskola

Az álm-közösség, a sosevolt-közösség nem létezik, az ezzel való leszámolás csak kezdete lehet egy valóságos életnek, a közösség csak abban létezik, hogy közös minden egyes magánya, s ezt a magányt nem lehet mesterségesen megszüntetni, ezt csak megmutatni lehet: Hogy látva lássanak. Ne azt lássák meg, ami kívül van, ne a saját képüket keressék, ne arra formáljanak át, lássák meg azt aki vagyok, aki szeretnék lenni, ez a megvalósíthatatlan én-képzet is erősebb minden más látszat és igazabb is jóval. A föloldhatatlan ember-magány a félreismertség és félreértettség vívódása, a mindent kifejezni akarás és a kifejezhetetlenség összeesapása, a másban megmutatkozás lehetetlensége okozzák ezeket a kiáltásokat; „Szeretném, ha szeretnének”, végül nem más, mint a létezés egyik alapfeltétele, a költőnek úgy, hogy százszor megszenved a testéből kiszakadó versekért, mert minden vers egy részét viszi magával, de a rész egészét egyben, amely több annál, hogy gondolatokat közlünk, ez a közlés és a fájdalmas-szép szörnyű kifejezés kényszere és kegyetlen valósága „Állok süppedten szókimondó bajban” ugyanennek a gondolatnak tömörebb összefoglalása. „S lennék valakié” – már nem a közösségre vágyik, csak néhány osztályozására ennek a nehézveretű magánynak, ennek a feltétlen kitárulkozásnak, a meghittsége, az azonosulásra törekvés, más nem mindenkivel, de akárkivel – ezért változik mégis, miközben tudja, hogy számára az ilyen szeretet már régen nem létezik, reménytelenül elérhetetlen.

1975/76
Kiss B. Zsolt értekezleti röppentyűje

Albert Schweizer: Kultúra és erkölcs

A kultúrát akadályozó tényezők

A filozófia oly keveset filozofált a kultúráról, hogy nem vette észre, mennyire kultúra nélkülivé vált önmaga és vele együtt a kor is.

A világ egységes szemléletét akarta kialakítani, és nem vette észre, hogy, még ha elkészülne is vele, erőtlenné lenne ez a világnézet, mert történelemből és természettudományból épül fel csupán, s ezért erkölcstelen és pesszimista.

Viszonyai következtében csökkent az ember kultúrára való képessége.

A kultúra úgy fejlődik, hogy az értelem ideáljai, amelyekben az Egész haladását körvonalazza, egyes emberekben fogalmazódnak meg. Ezeket az illető szembeesíti a valósággal. Így alakulnak olyanná, hogy a fejlődést a legcélszerűbben szolgálják. Ehhez a folyamathoz gondolkodó és szabad ember kell. A modern fejlődés az ember szabadságát és gondolkodóképességét csökkentette.

A kultúra fejlődésére az lett volna kedvező, ha szerény és állandó jólét terjed ki a társadalom egyre szélesebb köreire. Az anyagi vívmányok szabaddá teszik az embert a természettől, de csökkentik a független egzisztenciák számát. A meglehetősen gazdasági önállóságban élőket is egyre jobban elfoglalja a létért való harc a létbizonytalanság miatt.

Az emberek tömörítése elszakítja őket a természettől.

Ha sokak tömörülnek érdekük védelmére, elgondolásaikban kultúrigény is van, anyagi helyzetük javításával együtt szellemi körülményeiket is meg szeretnék javítani.

Egymással küzdő elgondolásaikban azonban a kultúra mellékes szerepet játszik.

Túlterhelés

Néhány nemzedék óta csak munkaerőként, nem pedig emberként élnek mérhetetlen sokan.

A túlzott elfoglaltság elnyomorítja a szellemit az emberben.

Nem marad ereje összeszedettnek lenni, annyira sem, hogy magával foglalkozzon, vagy emberekkel és könyvekkel töltse a szabadidejét, komoly eszmecserében. Lelki szükséglete a teljes tétlenség, önmaga elfelejtése. Nem akar gondolkozni, szórakozása csak az, ami nem kíván szellemi erőfeszítést.

A gondolkodás hiánya az emberben átalakította a kultúra minden szervét.

Színház helyett lokál, gondolatszülte könyv helyett szórakoztató regény, s a sajtó csak a legkönnyebben emészthetőt tartalmazza.

Ezek visszahatnak a társadalomra, szellemtelenebbé teszik.

A társaság is a gondolatnélküliség fészke. Nincs igazi eszmecsere, csak általánosságok. Félnek, hogy valami igazi mondanivalót kívánnak tőlük.

A lelkileg szétszórtak társadalma által kialakított szellem egyre növekvő hatalom. Elrontja az emberről való elképzelésünket, már csak az ügyes munkást figyeljük magunkban és másban, belenyugszunk, hogy nem vagyunk több.

A munkamegosztás és specializálódás magas foka tönkreteszi az emberben az alkotót, a művészt.

A részismerettel megelégedő oktan önteltség uralkodik. Az ifjúságot már nem eléggé egyetemes képzettségű emberek oktatják, nem mutatják meg nekik az egész látóhatárt. A természetes szükségletből eredő specializálódást még fokozzák a közigazgatásban, oktatásban és mindenféle üzemben az emberi tevékenység természetes szabadságát korlátozó rendelkezésekkel és ellenőrzéssel. A tanítás személytelen és élettelen. A bebörtönzött, szétszórt és specializálódással megcsönkített emberi személyiség el is embertelenedik.

Idegenként találkozik a másikkal a rohanás és tömegesedés következtében. Természetesen áradó emberségünk korlátozása oly általános és mindennapi, hogy az ellenkezőjét, tehát a normálisat tekintjük zavarónak. Nem vonzódunk egymáshoz. Ahol ez így van, ott a kultúra és az erkölcs inog.

Csak idő kérdése a fejlett embertelenség uralma. A társadalom közmeggyőződése elriasztja az egyént attól, hogy humánus legyen a magatartása.

Eltűnik az emberi jóérzésből fakadó udvariasság. Divat és követendő példa az abszolút közöny, a részvétlenség. Talpraesettségnek számít, józan magatartásnak. „Emberanyagról” beszélünk, számok és adatok képviselik az embereket nekünk.

A modern oktatásban feledésbe merül, hogy legelemibb teendője a személyiséggé nevelés. Robinson Crusoe önvédelme közben azon gondolkozott, hogyan tudna kevesebb kárt tenni másban. Hol van ez a mai kalandregényből?

A kultúrát akadályozza közéletünk túlszervezése is.

Minél erősebb a szervezet, annál jobban gátolja az eredetiséget és az életet. Minden politikai, vallási és gazdasági közösség a leghatásosabb szervezet óhajt lenni, folyton tökéletesíti organizációját. Gyermekkorunk óta úgy fegyelmezzük bennünket, hogy csak a közösség gondolkodásmódjához igazodva merünk gondolkodni. Ma már nem vitatkozik eszme az eszmével és ember az emberrel. Föltételezzük, hogy a nemzeti, vallási, politikai hovatartozásból kifolyólag ez és ez kell, hogy legyen a véleménye a másoknak, ezért ezt nem kritizáljuk, kihagyjuk a társalgásból. A másik meggyőződése iránti tiszteletnek nevezzük ezt, mintha lehetne meggyőződés gondolkodás nélkül.

A gondolkodásnélkülivé vált ember a közvéleménynek feltüntetett kész eszméket fogadja el. A társadalmi szervezet hatalma a szellemi életben határtalan. Ezt az egyén nem gyöngeségnek tekinti, hanem a modern ember nagyságának, a közösségben való feloldódásnak. Nincsenek új vagy megújult gondolatok, csupán a meglevőknek van egyre nagyobb tekintélyük. Új középkor. Közös elhatározással megszüntettük a gondolat szabadságot, mert sokan csak közösségekhez való tartozásuk által akarják irányítani magukat. Csak akkor lesz megint szellemi szabadság, ha közösségekhez való tartozásunkat újra természetessé és az emberi méltósághoz illővé tesszük.

Mégsem látjuk be szellemi nyomorunkat, sőt terjed. A gondolkodás nélkül terjedő eszmék hatalma oly nagy, hogy amit közvéleménynek kiáltanak ki, annak már nem kell igazolnia magát, bármilyen embertelen és logikátlan.

A háborúban a gondolatok fegyelmezése oly tökéletes volt, hogy a propaganda elfoglalta az igazság helyét.

Megszűnt az igazságban való hit. A szervezetek már nem a gondolkodást, hanem a gondolatnélküliséget szervezik. Az egyén elhallgattatja a lelkiismeretét, hogy elfogadja a „közvélemény” eszméit, mert nem akar kívülrekedni. Népének minden esztelen, jogtalan, gonosz eljárását helyesli. Egyéni életében lehet erkölcsös, sőt gondolkodó, nemzetére gondolva azonban feladja erkölcsi személyiségét. Annak, hogy oly sok az embertelen ember, jelentős részben a „hazaszeretet” az oka. Holott az értelmes viszony a közösséghez az lenne, hogy feszültségben élnek vele egyéni véleményük miatt, s ezáltal tökéletesítik.

Az ember, emberségében megfogyatkozva, nem tud már hinni a saját jövőjében, az értelem és az erkölcs győzelmében, holott ez ép embernél és emberiségnél természetes lenne.

Mivel a kultúra anyagi és szellemi haladás, egyéné és közösségé, ezért alapjellege erkölcsi.

A. Schweitzer: Kultur and Ethik
(Kiss B. Zsolt tanár úr fordítása)